

16. Yüzyıl Kasidelerinde Savaşçı Hükümdar Portresi

Portrait of Warrior Monarch in the 16th Century Qasidas

Murat Keklik¹, Murat Aslan²

ÖZET

Devlet ve din büyüklerinin övüldüğü kasidelerde memdahun şanı yüceltilir, başarılarının devamı dlenir. Memduha iyi dileklerde ve dualarda bulunulur. Kasidelerde memduh övülürken dönemin insanının zihninde ve kalbinde yer alan ideal yöneticinin vasıfları ortaya konulur. Bu vasıflar genel itibarıyla cömertlik, adalet, bilgelik, şairlik yeteneği, dine hizmet olarak sıralanabilir. Hükümdarın dine hizmeti İslamın korunması, yeni yerlerin fethedilmesi, İla-yı Kelimetullah, küfrün yok edilmesi gibi görevleri beraberinde getirir. Bu görevlerin yerine getirilebilmesi büyük ve güçlü bir ordunun yanında iyi bir savaşçı olmayı gerektirir. Allah tarafından İslama hizmet için görevlendirildiğine inanılan Osmanlı padişahları bir savaşçıda bulunması gereken bütün vasıflara sahip şekilde kasidelerde tasvir edilirler. İyi bir komutan ve şehsüvardırlar. Müminlere karşı merhametli, din düşmanlarına karşı acımasızdırlar. Haşmet ve heybetleriyle düşmanların kalbine korku salar, askerlere güven ve cesaret aşılarlar. Fethettikleri yerlerde huzur ve güveni tesis ederler. Osmanlı tarihinde fetihler yüzyılı olarak adlandırılan 16. asır padişahları bizzat seferlere katılmış, ordusunu yönetmiş, savaş meydanlarında savaşmıştır. Padişahların bu savaşçı kişilikleri eserlere konu olmuş, Selimnâmeler, Süleymânâmeler, Fetihnâmeler kaleme alınmıştır. Bu yazıda ise 16. yüzyıl padişahlarının savaşçı yönleri kasidelerden hareketle ele alınmıştır. Farklı meslek gruplarından şairlerin divanları taranarak Osmanlı padişahlarının savaşçı özelliklerinin anlatıldığı beyitler tespit edilerek incelenmiş, divan şairinin zihnindeki ideal savaşçı hükümdar portresi ortaya konmaya çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: kaside, gaza, hükümdar, savaşçı, 16. yüzyıl

ABSTRACT

In qasidas in which the dignitaries and great priests are praised, the glory of the praised is exalted and last of his success is required. Good wishes and pray are made for the praised one. When the praised is appraised, features of ideal governor in the mind and heart of person in the period is exposed. These features can generally counted as generosity, justice, wisdom, poetry and service to religion. Service of ruler to religion brings the missions such as protecting Islam, conquering new places, spreading Allah's name and exterminating infidelity. Fulfilling this mission necessitates being a good warrior besides huge and strong army. In the qasides the Ottoman sultans who were believed to be charged by Allah to serve Islam, are described as having all features which a good warrior must have. They are good commanders and heroes. They are merciful to Muslims and merciless to enemies of Islam. With their majesty and grandeur they give fear to enemies heart, but they give trust and courage to the soldier. They establish peace and trust in the places they conquered. Sultans in 16th century

¹Dr. Öğr. Üyesi, Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Van, Türkiye

²Arş. Gör., Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Van, Türkiye

Sorumlu yazar/Corresponding author:

Murat Keklik,
Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi,
Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Van, Türkiye
E-mail: muratkeklik@yyu.edu.tr

Geliş tarihi / Date of receipt: 30.03.2018

Kabul tarihi/Date of acceptance: 26.04.2018

Atıf/Citation:

Keklik, Murat ve Aslan, Murat. "16. Yüzyıl Kasidelerinde Savaşçı Hükümdar Portresi." *Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi*, Cilt: 58, Sayı: 1, 2018, s. 111-139.
<https://doi.org/10.26650/TUDED411110>

which was named conquest century in the Ottoman History, participated in campaigns, directed their armies, fought war areas. That warrior character of sultans has been subject to works, Selimnames, Süleymannames, Fetihnames has been written. In this paper, warrior features of sultans of the 16th century are examined according to qasides. Divans of poets from different work groups were searched and couplets were found in which the warrior features of the Ottoman sultans were explained, and they were examined, so the sultan portrait in the mind of divan poet was tried to be shown.

Keywords: Qasida, holy war, sovereign, warrior, 16th Century

EXTENDED ABSTRACT

The Ottoman Empire, which united communities with different ethnic and religious roots for centuries under its sovereignty, is an Islamic state in terms of the management of understanding and social life. Because of the close relation of the Ottoman State with the Islamic religion, Ottoman lands were called "Memalik-i İslam," Ottoman sultans were called "İslam sultan," and Ottoman soldiers were called "Asakir-i İslam." In the Ottoman Empire, the sultan alone used the state power. Since the sultans represented the state institution, they were obliged to prevent persecution among people in order to preserve justice and to spread Islam on earth. In the eulogiums, the rulers are portrayed with their warrior and heroic personalities, and their heroism is praised. According to the eulogiums in the divan poetry, a warrior is one who is courageous, assiduous, powerful, ambitious, and pitiless. Also, a warrior should have a holy purpose to fight. This holy purpose differs from century to century or from one society to another society. Religion is one of the holy purposes of wars. According to Islam, the purpose of war is to spread Islam and Allah's holy name (İlâ-yı Kelîmetullâh). Holy war is called "cihad" in Islam. Salvation is on the other shore of war. Islam and Islamic ideals are at the center of the Ottoman government's mind. If Muslims want to approach Allah, they should go to the cihad. Paradise is found under the shadow of the Muslims' swords. If Muslims want salvation from Allah, they should fight for him; this is obligatory in Islam. In the Middle Ages, fighting for Allah was the main purpose of wars for Muslim kingdoms. One of these kingdoms was the Ottoman Empire. At the foundation of the Ottoman Empire, there is a cihad ideal; thus, cihad is one of the most important tasks of the Ottoman sultans. In Ottoman poetry, a eulogium is a kind of poem in which great priests and politicians are praised. In these poems, poets bless and pray for politicians and speak about the perfect sultan. Some qualities of the perfect sultan are generosity, judiciousness, piety, and good poesy. One of basic qualities of ideal sultans is to fight for Allah and Islam, so sultans should fight for cihad. In this article, we explain some qualities of warrior sultans from the 16th century on the basis of eulogiums in divan poetry. To collect material for our research, we determined couplets in the eulogiums of divans of different poets from the 16th century. Some are first-class poets. Another occupation of a poet is to be a warrior in the Ottoman army. So, we need to understand these two kinds of poets to reveal the main topic. In divans of these poets, we examine eulogiums to explain the ideal warrior monarch in the Ottoman poets' minds. In the eulogiums, sultans are the sword of Islam. They are sultans of Islam and their soldiers

are soldiers of Islam. Sultans' swords are a representation of cihad. They are victorious in the holy wars, and they owe their victories to Allah. One of the characteristics of sultans is majesty. Their majesty comes from their heroism in the holy wars. Enemies fear the sultans because of their majesty in the cihads. In the eulogiums, there are some characteristics of sultans regarding their heroism. Sultans are fearless and cruel people. They do not have pity on their enemies because their enemies are also Allah's enemies, and they must be destroyed by the Islam army. Monarchs should have a powerful army and they should become good soldiers to accomplish the gazâ mission. In the kasides, Ottoman sultans are explained as good soldiers who have all the qualities of a perfect soldier. Ottoman sultans are good commanders and heroes. They are merciless to Islam's enemies and they are merciful to Muslims. They are frightening to enemies, and they give courage to soldiers in the Ottoman army. They rule with equality and peace in the conquered countries. Poets simulate sultans to some mythological and historical heroes like Ali (who is the nephew of Prophet Muhammed), Darius, The Great Alexander, Cem, Sâm, Nerîman, etc. Most of these heroes come from the Şeh-nâme of Firdevsî. In conclusion, some sultans of the Ottoman Empire such as Bayezid II, Selim I, Süleyman I, Selim II, Murad III, and Mehmed III are praised in the eulogiums by divan poets for their heroism in the holy war cihads. Warrior profiles of sultans are ideal warrior profiles for divan poets. When we investigate eulogiums, we can understand what the ideal "gazi" profile is according to divan poets in the 16th century.

GİRİŞ

Bir savaşçıyı ortaya çıkaran unsurlar; cesaret, gayret, güç, intikam hırsı ve acımasızlık gibi kişisel meziyetler ve insanı savaşıma teşvik eden yüce gayedir. Bu gaye; dönemden döneme ve toplumdan topluma değişiklik gösterebilir. İnanç biçimi, yaşam tarzı ya da yaşanılan coğrafya, savaşın amacını etkileyen öğelerden bazılarıdır.

İslamiyetin gayesi, Allah yolunda gayret göstermektir. Savaş da bu temel gayeye hizmet eder. *Kur'an-ı Kerim*'de Allah, Müslümanlara şöyle emreder: "Gerek yaya olarak, gerek binek üzerinde Allah yolunda sefere çıkın. Mallarınızla, canlarınızla Allah yolunda cihâd edin. Eğer bilerseniz bu sizin için daha hayırlıdır" (Tevbe 41). Cihat, Allah'a yakınlaşmak ve kurtuluşa ermek için bir vesiledir: "Ey iman edenler! Allah'a karşı gelmekten sakının, O'na yaklaşmaya vesile arayın ve O'nun yolunda cihâd edin ki kurtuluşa eresiniz"(Maide 35). Allah, Müslümanları cihâd etme emri ile sınamakta; böylece samimi bir şekilde İslam yolunda olanları belirlemekte, gerçek Müslümanlar ile münafıkları ayırmaktadır: "Yoksa siz; Allah, içinizden cihâd edenleri (sınayıp) ayırt etmeden ve yine sabredenleri (sınayıp) ayırt etmeden cennete gireceğinizi mi sandınız?" (Âl-i İmrân 142). Görülüyor ki cihâd, yani Allah yolunda savaşma, İslam'ın bir emridir ve Müslümanları kurtuluşa götüren bir araçtır. Aynı zamanda, gerçek Müslüman ile münafığı ayıran bir sınavdır.

Ortaçağın Müslüman devletlerinde 'gaza ve cihat yapmak', inanç gereği savaşın en büyük gayesidir. Osmanlı Devleti de söz konusu Müslüman devletlerden biridir. Bu kutsal gayenin özü "gaza" ve cihat" kelimelerinin anlamında da kendisini gösterir.

Gaza, sözlüklerde 'gazve', 'düşman-ı dîne cihat', 'cenge gitme'¹, "din uğruna savaş"²; İslami savunmak ve yaymak için yapılan sefer³ anlamlarına gelmektedir. Köken olarak gaza ve cihat Arapça iki isimdir. Cihat "cehd (gayret)" kökünden bir kelimedir. "Kabul edilemeyen bir şeye karşı güç kullanarak karşı koyma" demektir. Gaza ise "ğazv > gazve" masdarından türemiş olup "onu istemek, onu arzu etmek; onu kastetmek, niyetlenmek" anlamını taşır. Belirli bir nesne ile ifade edildiğinde, mesela 'gazâ'l 'aduvva' dendiğinde, 'düşmanla düşmanın ülkesinde talan etmek üzere savaştı' anlamına gelir. Kelime, F. Steingass, *A Comprehensive Persian-English Dictionary*'da 'savaşma; harp, talan' karşılığı verilmektedir. İslam dünyasında ve dolayısıyla Türk dünyasında gaza ve cihat kelimelerinin anlamları birbirinden farklı olmakla birlikte; son devirlere gelindikçe aralarındaki anlam farklılığı azalmış ve bir yerde her ikisi de eş anlamlı olmuş, gaza kelimesi cihatın yerine geçmiştir. 15. yüzyıldan itibaren Osmanlı Türklerinin düzenledikleri sözlüklerde genel olarak gaza için 'düşmana kasdeylemek', 'küffar ile ceng idüp kıtal eylemek' anlamı verilirken gazi için 'düşmana kastedici' anlamı

1 Ahmet Vefik Paşa, *Lehce-i Osmâni*, (Haz. Recep Toparlı), TDK Yay., Ankara, 2000, s. 621.

2 Ferit Devellioğlu, *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat*, Aydın Kitabevi, Ankara, 2016, s. 159, 326.

3 S. J. W. A Redhouse, *Turkish And English Lexicon*. Librairi edu Lebanon, Beirut, 1996, s. 1343.

verilmiştir. Cihat kelimesi için ise sözlüklerde 'duruşmak ve gazâ itmek', 'Allah yolına gazâ eylemek' anlamları verilmiştir.⁴

Osmanlı Devleti'nin gaza anlayışı ile ilgili birtakım görüşler öne sürülmüştür. Wittek, Osmanlı Devleti'nin kuruluş ve gelişmesini tamamen gaza anlayışına dayandırmaktadır. Wittek'in gaza tezi, Osmanlı'yı sadece dine indirgemesi sebebiyle eleştirilmiştir⁵. Göksu ise, Wittek'in görüşlerini doğru kabul ederek gaza anlayışını Osmanlı'nın sosyal örgütlenmesinin ve kuruluşunun temeline koymaktadır⁶. Gyula Kaldy-Nagy, Osmanlı'nın ilk dönemlerinde gaza anlayışının olmadığını, bu anlayışın sonraki dönemlerde ele alınan eserlerce kurucu atalara yüklendiğini savunmuştur. Rudi Paul Lindner de, Osmanlı'da gaza anlayışı olmadığını savunarak Wittek'in zıt kutbunda bir aşırılığa varır. "Ona göre Osmanlı fetihleri Hristiyan güçlere karşı olduğu kadar Müslüman kuvvetlere karşı da yapılmıştır ve Osman Bey'in ilk fethi olan Karacahisar, Müslüman bir beylik olan Germiyanogulları'nın toprağıdır. Bu durum gaza anlayışıyla örtüşmemektedir". Sencer Divitçioğlu, Wittek'in gaza tezine karşı çıkmaz ama Osmanlı'nın kuruluş ve gelişmesinde dinin tek etken olmadığını, iktisadi unsurların da bu konuda etkili olduğunu savunur.⁷

Halil İnalçık'a göre Osmanlı'da dinin etkisi, diğer unsurlara göre daha ön plandadır. "Ona göre, Osmanlı Beyliği'nin başında bulunan beyleri ve onlarla birlikte olan gazileri harekete geçiren, onlara coşku ve heyecan kazandıran 'din' olmuştur. Din, bir yandan kitleleri ve yöneticileri harekete geçiren bir kurum olarak işlev görürken, diğer yandan da bu kitlelerin gaza ve fetih şeklinde ortaya çıkan davranışlarını, ganimetle sonuçlanan akınlarını meşrulaştırıcı bir işlev görmüştür. Gazilerin, Bizans'a karşı gaza ve fetih düzenlemeleri aynı zamanda ekonomik nedenlerden kaynaklanmaktadır".⁸

Osmanlı kaynaklarında gaza kavramına, Ahmedî'nin 15. yüzyıl başlarında kaleme aldığı *İskendernâme*'sine kadar rastlanmaz⁹. Bu sebeple Osmanlı'nın kuruluşunda gaza anlayışının rolünü kesin bir şekilde belirlemek güçleşir. Bununla beraber 15. yüzyıl sonlarında ve sonrasında, Osmanlı döneminde yazılan tarih kaynaklarından ve edebî eserlerden, Osmanlı Devleti'nin gaza anlayışını benimsediğini biliyoruz.

Ahmedî'ye göre; Selçuklu şahı tarafından Ertuğrul Bey'e yurt olarak toprak verilmesi, Ertuğrul Bey'in kâfirlerle uğraşması içindir. Aşıkpaşazâde Tarihi'nde; Ertuğrul Bey öldükten sonra, onun yerine Osman Bey geçmiştir. Osman Bey'in amacı İslam dinini yaymaktır ve

4 Şinasi Tekin, *İstikakçının Köşesi Türk Dilinde Kelimelerin ve Eklerin Hayatı Üzerine Denemeler*, Simurg Yay., İstanbul, 2001, s. 157-160.

5 Ömer Cide, "Osmanlı Devleti'nin Kuruluşunda Dinî Etki", *bilinmame* XXVIII, 2015/1, s. 263-286 s. 276; Erkan Göksu, *Osmanlı Devletinin Kuruluşunda Gaza ve Türkmen (Oğuz) Ananelerinin Rolü Üzerine, Oğuz Geleneği Çerçevesinde Tarihten Günümüze Karakeçilliler*, Ed: İsmail Özçelik, https://www.academia.edu/2114010/_Kırıkkale_2003_s.19-33 (Erişim Tarihi: 14.03.2018), s. 21.

6 Erkan Göksu, a.g.e., s. 26.

7 Ömer Cide a.g.e., s. 276-281.

8 Ömer Cide, a.g.e., s. 283.

9 Cemal Kafadar, "Gazâ", TDV İslâm Ansiklopedisi, <https://islamansiklopedisi.org.tr/gaza> (28.03.2018), s. 427.

bu vazife ona Allah tarafından verilmiştir. “Neşrî ise, Peygamber ve dört halifeden sonra Osmanlı hanedanının en faziletli kişiler olduğunu iddia etmiştir: ‘Bu tabaka, ba’d-e Rasûlullah (SAV) Hülefâü’r-râşidin afzalü’l-guzât ve’l-mücahidündür. Eğerci bunlar zamanen ve zikren mu’ahhardür, ammâ rütbeten kadren mukaddemdür. Teahhür-i zamanı tekaddüm-i rütbede münâfi değildir. Nitekim Hazret-i Muhammed Rasûlullah salavâtü’l-lahî ‘aleyhi ve selâmuhu hâtemü’n-nebiyyin ve seyid-ü imâmi’l-mürselindir”¹⁰. Osmanlı tarihçisi Hadîdî, Osmanlı hanedanını yeryüzünde Allah’ın gölgeleri ve gazi sultanlar olarak övmektedir. Bir diğer Osmanlı tarihçisi Oruç Bey ise, Osmanlı tarihini yazma sebebinin sözkonusu hanedanın yeryüzünde Allah’ın temsilcisi olmasına dayandırır.¹¹

Osmanlı kaynaklarında askerlerden bahsedilirken “asâkir/asker-i İslâm”, “cüyûş-ı müvahhidin”, “guzât”, “guzât-ı müslimin”, “guzât-ı muvahhidin”, “ehl-i İslâm” gibi, gaza anlayışını öne çıkaran tabirler kullanılır. “Sefere çıkarken ya da savaşa girerken “Bismillâh niyyetü’l-gazâ, tevekkülen alallâh”, “Bismillah niyyetü’l gazâ”, “niyyetü’l-gazâ” gibi ifadeler savaşa atfedilen kutsallığı ortaya koymaktadır. Ayrıca sefer anlatımında sıkça atıfta bulunulan ayet ve hadisler de kutsal savaş ideolojisinin yansıması olarak görünmektedir. Seferberlik sırasında selatin camilerinde gaza ve cihat hakkında vaaz verilmesi ve hutbe okunması, cemaate gaza ve cihatın fazilet ve sevabının anlatılması, ordu seferden dönünceye dek iç oğlanlarının *Feth-i Şerif* okuması, Osmanlı’nın savaşları Allah yolunda yapılan birer faaliyet olarak gördüğünü kanıtlamaktadır. Osmanlı, ister Hıristiyan Batı’ya ister Müslüman Doğu’ya sefer yapsın, bu seferi gaza olarak niteliyordu.¹² Meselâ, Çaldıran Savaşı öncesinde Yavuz Sultan Selim, Şah İsmail’e karşı savaşmak için Müftü Nureddin Hamza’dan bu savaşın caiz olduğuna ve Allah yolunda yapıldığına, Şah İsmail’in ve Safeviler’in ise kâfirden aşağı olup onlarla gaza yapmanın farz olduğuna dair fetva almıştı.¹³

16. asır, Osmanlı Devleti’nin büyük başarılar elde ettiği ve en geniş sınırlara ulaştığı yüzyıldır. Yüzyılın ilk çeyreğinde tahtı ele geçiren I. Selim Doğuya yönelmiş; Güneydoğu Anadolu, İran, Irak, Suriye, Arabistan ve Mısır’ı fethederek Osmanlı topraklarını iki katına çıkarmış, siyasi olarak İslam birliğini büyük ölçüde sağlamış ve halifeliği ele geçirmiştir. Sekiz yıllık saltanatından sonra vefat eden I. Selim’in yerine oğlu I. Süleyman geçmiştir. I. Süleyman ise Batıdaki fetihlere önem vermiş; Belgrad, Orta Avrupa, Rodos, Macaristan gibi yerleri ele geçirmiştir. Denizlerde de Barbaros Hayreddin Paşa’nın kaptanlığında kazanılan Preveze Deniz Savaşı sonrasında kırk yıllık bir süre için rakipsiz hâkimiyet sağlanmıştır. Ayrıca, Kuzey Afrika’nın büyük bir bölümü, Yemen ve Güney Arabistan’da Barbaros Hayreddin Paşa sayesinde hâkimiyet elde edilmiştir. Kanuni Sultan Süleyman’ın 1566’da ölümünden sonra da fetih hareketleri devam etmiştir. Sakız, Kıbrıs, Tunus ve Yemen’in

10 Ömer Cide, a.g.e., s. 266-270.

11 Hasan Basri, “Türklerde ‘Kut’ Kavramı ve Osmanlıların Kutsiyet Elde Etme Çabaları”, *Akademik Bakış Uluslararası Sosyal Bilimler E-Dergisi*, Sayı: 7, Celalabat-Kırgızistan, 2005, s. 1-14, s. 3.

12 İsmail Güntan, *Osmanlı Neferi ve Savaş (1593-1699)*, Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Denizli, 2015, s. 11-12.

13 Hamidreza Mohammednejat, *Osmanlı-Safevi İlişkileri (1501-1576)*, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Ankara, 2015, s. 277-278.

alınması II. Selim zamanında gerçekleşmiştir. Görülüyor ki 16. yüzyıl hem Doğuda hem de Batıda büyük fetihlerin yapıldığı, Osmanlı topraklarının en geniş sınırlara ulaştığı bir gaza yüzyılı olmuştur.¹⁴

Osmanlı Devleti'nin gaza anlayışı, Osmanlı tarih kaynaklarına ve tarihî vesikalara yansıdığı gibi klasik Türk edebiyatına da yansımıştır. Klasik Türk edebiyatına ait gazâvatnâme, fetihnâme ve menâkıpnâme türleri bunun en açık örneğidir.

Kaside, "niyet etmek, yaklaşmak" anlamlarında "kasada" kökünden gelen Arapça bir kelimedir. Arap edebiyatında doğmuş, İnan'da bazı değişikliklere uğrayarak gelişmiş, oradan da Türk edebiyatına geçmiştir. Bir maksatla (genellikle maddi), din ve devlet büyüklerini övmek amacıyla yazılan bir nazım şeklidir.¹⁵ Bu şiirlerde memduh; en mükemmel, en üstün, enseçkin, ideal kişi olarak anlatılır. Hükümdarlar yazılan kasidelerde hükümdarın yöneticilik meziyetleri olan üstün akıl sahibi oluşundan, firâsetinden, adaletinden, merhametinden, cömertliğinden bahsedildiği gibi savaşıcı özelliklerinden olan cesaretinden, gücünden, hışmından, acımasızlığından ve Allah yolunda savaşmasından bahsedilir. Dolayısıyla kaside, Osmanlı Devleti'nin gaza anlayışını yansıtan edebi şekillerden biri olma özelliğine sahiptir.

Çalışmamıza konu olarak, Osmanlı Devleti'nin büyük zaferler elde ettiği XVI. yüzyılın büyük hükümdarlarının kasidelere yansıyan savaşıcı portreleri seçilmiştir. Çalışmada, Osmanlı'nın en parlak dönemini yaşadığı 16. yüzyıldaki bazı şairlerin kasidelerinden faydalanılmıştır. Kasideleri taranan şairler şunlardır: Yahyâ Bey, Aşkî, Bâkî, Behiştî, Hayâlî, Hayretî, Kabûlî, Münîrî, Revânî, Yetimî. Taranan divanlardan seçilen beyitler ışığında Osmanlı hükümdarlarının sahip oldukları savaşıcılık özelliklerini şu alt başlıklara ayırmak mümkündür.

1. İslamın kılıcı

Osmanlı padişahı İslamın kılıcıdır. Ona "İslam padişahı" askerlerine de "Âsâkir-i İslam" denilmiştir. Padişah savaşıcı kişiliği ve gazadaki rolüyle beyitlere konu edilirken çoğunlukla kılıcıyla birlikte anıldığı görülür. Padişahın kılıcı din uğruna yapılan savaşları, küfrün yok edilmesini, İslamın korunmasını, İlä-yî Kelimetullah'ı kısacası gaza ruhunu temsil eder:

Şeh Bâyezîd husrev-i gâzî ki tîğîdür

Ye'cûc-i küfrün üzre olan sedd-i üstüvâr (Revânî, k. 4/28)

"Savaşıcı hükümdar Sultan Bayezid'in kılıcı küfür Yecûc'unun önünde sarsılmaz bir kaledir."

Padişah, nura benzetilen Osmanlı devletinin ışık kaynağıdır. Bu nedenle son ve eşsiz

14 İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi* C. 2, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1988, s. 474, 530.

15 Haluk İpekten, *Eski Türk Edebiyatı Nazım Şekilleri ve Aruz*, Dergâh Yayınları, İstanbul, 2014, s. 40.

Peygamber Hz. Muhammed'in dininin ışığını saçar. O gökteki yıldızlar içinde yeryüzünün en uğurlu yıldızı, yüksek mertebesiyle Allah'ın hem güneşi hem de gölgesi gibidir:

Çerâğ-ı şaşa'a-i nûr-ı Âl-i Osmânî

Ziyâ-yı pertev-i dîn-i Resûl-i bî-hemtâ

(Yahyâ Bey, k. 12/14)

"Osmanlı devletinin nurunun parlayan kandili; eşsiz Peygamber'in dininin parlak ışığıdır."

Sipih-kevebe sâhib-kırân-ı rûy-ı zemîn

Bülend-mertebe şems-i hüdâ vü zill-ı Hudâ

(Yahyâ Bey, k. 12/16)

"Gökyüzündeki yıldızlar içerisinde yeryüzünün en kutlu yıldızı; yüce mertebeli, hidayet güneşi, Allah'ın gölgesi(dir)."

Yahya Bey İstanbul şehrengizinde münacat ve na'tten sonra Sultan Süleyman'ın övgüsüne başlarken onu din ve devlet güneşi, Hz. Peygamberin vekili, şahların şahı, Allah'ın gölgesi, müminlerin emiri olarak tanımladıktan sonra Sultan Süleyman'ın savaşçı yönünden bahseder. Karada ve denizde onun hükmü geçer, giriştiği mücadelelerden zaferle ayrılır, onun bulunduğu savaş meydanlarında her zaman fetih ayetleri yankılanır:

Sipih-i dîn ü devlet âfitâbı

Risâlet şâhinun nâyib-menâbı

(Yahyâ Bey, ş. 2/31)

"Devlet ve din göğünün güneşi; Hazreti Muhammed'in vekili(dir)."

Şehenşâh-ı cihân u zill-ı Rahmân

Emirü'l-mü'minîn Sultân Süleymân

(Yahyâ Bey, ş. 2/32)

"Cihan padişahlarının padişahı, Allah'ın gölgesi; müminlerin emiri Sultan Süleyman."

Revândır hükmü cümle bahr u bere

Kılıcı 'arşa asdı nice kere

(Yahyâ Bey, ş. 2/33)

"Bütün kara ve denizlere hükmü geçer; birçok sefer büyük zaferler kazandı."

Tolar rûz-ı mesâfı içre her gâh

Sadâ-yı âyet-i nasrun mina'llâh

(Yahyâ Bey, ş. 2/34)

"Fetih ayetlerinin sesleri her seferinde savaş meydanlarında yankılanır."

Padişahın kalkanı Allah'ın yardımı, kılıcı da şeriattır. Bu yüzden sağdaki ve soldaki memleketlerin fethedilmesine şaşırmmamak gerekir Gaza yolunda yapılan savaşlarda elbette zaferle sonuçlanacaktır:

'Avn-ı Hudâ durur siperün şer' kılıcun

Tan mı olursa sana yemîn ü yesâr feth

(Aşkî, k.m. 19/23)

"Allah'ın yardımı kalkanın, şeriat kılıcıdır; sağ ve sol taraflar/her taraf fethedilirse şaşılır mı?"

Hükümdarın kılıcı şeriatî fitnelerden muhafaza eder, şeriate yönelen tehditleri anında yok eder, şeriatî demirden hisarları olan bir kale gibi korur:

Hıfz itmege şer'ati ezdâd-ı fitneden

Şemşîr-i cân-şikârını kıldun demir hisâr (Yahyâ Bey, k. 10/31)

"Şeriatî fitnenin zararlarından korumak için can alıcı kılıcını demirden hisar eyledin."

Başını alur şer'atden koparsa kimse taş

Oldı şemşîri anun insâna âhenden hisâr (Yahyâ Bey, k. 11/18)

"Birisi şeriatden taş koparsa başını alır; kılıcı (faziletli) insanın demirden kalesi oldu."

Hükümdarın kılıcıyla bütün İslam düşmanları, çaresizlerin gözyaşı damlaları gibi dağılıp yok olurlar:

Seyf-i İslâmından anun cümleten a'dâ-yı dîn

Katra-i eşk-i garibân gibi olur târmâr (Yahyâ Bey, k. 11/19)

"Bütün din düşmanları, onun İslam kılıcından muhtaçların gözyaşı damlaları gibi dağılıp yok olur."

Bâkî kasidelerinde hükümdarı methederken hükümdarın dinin koruyucusu olma, kolaylıkla büyük zaferler elde etme, din düşmanlarını yola getirme, savaş meydanlarındaki yiğitlikleri gibi özelliklerine vurgu yapar. Hükümdar İslamın koruyucusu ve hamisidir; Allah'ın emirlerine ve Kuran'ın naslarına tabi olup onların buyurduklarını yerine getirir. Hükümdarının kılıcı yokluk diyarına götüren aydınlık bir yol olduğundan Bâkî, Sultan Süleyman methiyesinde padişaha "din düşmanlarını durma hemen kılıçtan geçir" der:

Hâfız-ı dîn-i kavî hâmi-i şer'-i Nebevî

Tâyi'-i emr-i Hûdâ tâbi'-i nass-ı Kur'ân (Bâkî, k. 2/11)

"Güçlü dinin muhafızı, Peygamber'in şeriatının hamisi; Allah'ın emirlerine itaat eden, Kur'an'ın hükümlerine göre hareket eden(dir)."

Tîgun 'adem diyârına rûşen tarîkdur

A'dâ-yı dîni turma kılıçdan geçür hemân (Bâkî, k. 1/23)

"Kılıcın yokluk ülkesi için aydınlık bir yoldur; din düşmanlarını durma kılıçtan geçir hemen."

Kanuni'nin şarabı, müzikli eğlence meclislerini yasaklamasını konu edinen kasidede Yahya Bey, Kanuni'yi methederken Kanuni'nin yine savaşçı yönünü öne çıkararak yüzünde keramet nuru elinde İslamın kılıcıyla Kanuni'nin mübarek vücudunu Allah yolunun kılavuzu olarak gösterir:

Yüzünde nûr-ı kerâmet elinde seyfu'llaâh

Vücûd-ı zâtı delil-i tarîk-ı Rabbânî (Yahyâ Bey, k. 6/15)

"Yüzünde keramet nuru, elinde Allah'ın kılıcı; varlığı Allah yolunun kılavuzudur."

2. Gaza

Gaza, Allah'a ibadet etmek için eşsiz bir fırsattır. Böylesi bir fırsat her zaman ele geçmez. Gaza uğruna çekilen bütün zahmetler rahmetin özüdür. Bu gaza inancıyla ehl-i İslam savaşa teşvik edilmekte, savaşın kutsallığı vurgulanmaktadır:

Gazâ yolunda zahmet 'ayn-ı rahmetdür hakikatde

Tarîk-ı tâ'at-i Mevlânun olmaz hergiz âsânı (Yahyâ Bey, k. 16/15)

"Gerçekte gaza yolunda çekilen zahmetler rahmetin ta kendisidir; Allah'a ibadetin yolu her zaman böyle kolay geçilmez."

Osmanlıda savaşın temel amacı gazadır. Gaza söz konusu olunca can, mal, cismanî acı göze gelmez. Küfür ve ilhatla ilgili her şey yok olup gider:

Şemşîr gibi kolını 'uryân ider yürür

Rûz-ı gazâda kullarun ey şâh-ı kâmkâr (Yahyâ Bey, k. 10/29)

"Ey muzaffer padişah! Kulların savaş zamanı kollarını kılıç gibi üryan eder, yürür."

Âteş-i şu'le-i şemşîr-i cihân-tâbından

Küfr ü ilhâd kütüb-hânesin itdi sûzân (Bâkî, k. 2/19)

"Dünyayı aydınlatan kılıcının kıvılcımının ateşinden küfür ve ilhat kütüphanesi yandı."

Osmanlı beyleri alıcı şahinlere benzer, gaza amaçlı çıktıkları her savaşı kazanır, almak istedikleri yeri mutlaka fethederler:

Alıcı şâhine benzer Âl-i Osmân begleri

Dest-i kudret salsa bir iklîme alur ol yeri (Yahyâ Bey, k. 8/1)

"Osmanlı devletinin beyleri avcı şahinlere benzer; bir ülkeye kudret ellerini salsalar, ele geçirirler."

Kılıcını din uğruna salladığını gören fetih, hükümdarın emrine amade olup bütün varını yoğunu hükümdarın yoluna saçar:

Gördi ki din yolına salarsın kılıcını

Oluş tufeylün eyledi varın nisâr feth (Aşkî, k.m.19/17)

"Din yolunda kılıcını salladığını gören fetih; varını yoğunu dağıtıp uşağın olmuş."

Kâfirlerle yapılan savaş, düğün gibidir; gazilerin ellerine bulaşan kan ise bayram kınasıdır:

Leşker-i küffâr ile cengün düğün bayramdur

Hûn-ı a'dâdan durur gâzilere hinnâ-yı 'ıyd (Revânî, k. 3/17)

"Kâfirlerin askerleriyle yaptığın savaş düğün bayramdır; düşmanın kanı da gaziler için bayram kınasıdır."

Padişah gazaya niyetlendiğinde veya savaş hazırlıklarına başladığında Hz. Peygamberin ruhu, melekler, şehit olan askerlerin ruhları toplanır gazâyâ iştirak ederler:

Hazret-i şâh-ı cihân ider diyü azm-i gazâ

Birbirine muştılar gökde melâyik Hüsrevâ (Münîrî, k. 19/1)

“Ey padişah! Gökteki melekler cihan padişahının savaşa karar kıldığını birbirlerine müjdelerler.”

Sen şeh-i devrân ile azm-i gazâ itmeklige

Cem idüpdür leşker-i ervâhı rûh-ı Mustafâ (Münîrî, k. 19/2)

“Muhammed Mustafa'nın ruhu ve askerlerinin ruhları; zamanın padişahı olan seninle sefere çıkmak için toplanmışlar.”

Bâkî, Sultan III. Mehmed'in methiyesini yaptığı kasidesinde padişahı temsil eden bayrak ve kılıcın gazâ meydanında askerleri yüreklendirdiğini söyler. Padişah düşmanların üzerine Hz. Ali gibi atılır, kılıcı da Zülfekâr'ın işini görür:

Saff-ı gazâda râyet-i ikbâli pâ-y-merd

Rûz-ı vegâda kabza-i şemşîri destyâr (Bâkî, k. 9/14)

“Yüksekteki sancağı savaş saflarındaki yiğitlerin ayaklarının direği; kılıcının kabzası savaş esnasında yiğitlerin elinin kuvvetidir.”

Eyler hücumı düşmen-i dine 'Alî-sıfat

Şemşîr-i hûn-feşânı kılır kâr-ı Zülfekâr (Bâkî, k. 9/15)

“Din düşmanlarına Ali misali hücum eder; kanlar saçan kılıcı Zülfikâr'ın işini görür.”

Gaza ve gazilikle ilgili beyitlerde geçen kelimeler de doğal olarak İslami kavramlardan seçilir. Aşağıdaki beyitte *mücâhid*, *fi sebilillâh* bu türden kavramlardandır. Şair şafak vakti kızılığını Allah yolunda savaşan padişahın gaza kılıcından dökülen kanlara benzetir:

Ol mucâhid fi sebilillâh olan âdil şehin

Ey şafak tiğ-i gazâsından dökülmüş kan mısın (Hayâlî, k. 17/10)

“Ey şafak! Sen o Allah yolunda cihat eden adil padişahın gaza kılıcından dökülen kan mısın?”

Gönülleri Allah yolunda gaza ile dolu olan gazilerin naraları top sesi gibi gürdür. Dehşet uyandırır, düşman askerlerinin üzerine korku salar.

Gâziyân-ı pür-cihâdun na'rasından tobveş

Ehl-i rafzun sem'ine feryâddur gönderdigün (Kabûlî, k. 15/11)

“Ömrü cihat yapmakla geçen gazilerin naralarıyla top misali Râfızilerin kulaklarına ilettiğin feryattır.”

3. Muzaffer

Şairler kasidelerinde hükümdarın dünyaya nam salan muzaffer kişiliğini yücelten beyitler kaleme alırlar. Muzafferiyet, Allah tarafından Osmanlı padişahlarına bahşedilmiştir. Hayâlî, Sultan Süleyman'a sunduğu kasidesinde sultanın kılıcının üzerindeki şemse motifinin ezel meclisinde Allah tarafından devlet burcunda parlayan güneş kılındığını ifade eder:

Şemse-i zerrînini rûz-ı ezelde tiğînin

Bürc-i devlet üzre Hak hurşîd-i rahşân eyledi (Hayâlî, k. 17/11)

"Allah, kılıcının altın şemsesini ezel meclisinde devlet burcunda parlayan güneş kıldı."

Hükümdar yedi iklimin padişahıdır. Fethetmeye niyetlendiği yerleri kolayca ele geçirir, çünkü onun fetihleri gaza amaçlıdır, o dinin savunucusu, küfrün düşmanıdır. Hükümdarın fethettiği yerler şereflenir, nam ve şöret kazanır:

Pâdişâh-ı heft kişver ya'ni Sultân Bâyezîd

Kâhır-ı ashâb-ı küfr ü nâsır-ı a'lâm-ı dîn (Revânî, k. 23/25)

"Yedi iklimin padişahı yani Sultan Bayezid; din sancağının yardımcısı, kâfirlerin helak edicisi."

Senün 'azm-i 'azîmünle müşerrefdür yedi iklim

Senün nâm-ı şerîfünle bulur nâm u nişân kal'a (Revânî, k. 31/7)

"Yedi iklim senin ihtişamlı seferlerinle müşerrefdir; kale senin şerefli isminle bilinir, nam salar."

Padişahın üstün ve hâkim saltanatı öyle genişler ki Kâf'tan Kâf'a bütün dünya, hükümlerine boyun eğer:

Levhaşa'llâh zehî saltanat-ı kâhire kim

Kâfdan Kâfa cihân cümle mutî'-i fermân (Bâkî, k. 2/34)

"Ne güzel, Allah var etsin kahır sahibi saltanatı; Kaftan Kaf'a bütün dünya emirlerinin itaat eder."

Hükümdar sancak gibi başı dik, kılıç gibi büyük bir fatihtir; dilerse kaşının kılıcıyla Çin ve Horosan'ı alır:

'Alem gibi ser-efrâz ol kılıç gibi cihângîr ol

Siper gibi kaşın çiniyle al Çin ü Horâsânı (Hayâlî, k. 21/20)

"Sancak gibi başı dik, kılıç gibi fatih ol; siper gibi kaşının kıvrımıyla Çin ve Horosan'ı fethet."

Beyitlerde kılıç imgesi aynı zamanda zaferin, fethin sembolüdür. Padişah elindeki parlak kılıcıyla zafer ve üstünlüğü ayna gibi dünyaya gösterir. Kılıç, tohum toplayan çelikten bir zafer kuşu gibidir:

Nusret yüzini oldı nümâyende 'âleme

Âyîneveş elinde o şemşir-i âbdâr

(Bâkî, k. 8/12)

"Elindeki o parlak kılıç zaferin görüntüsünü ayna gibi dünyaya gösterdi."

Bilürsin anı mürğ-i beyza-i pûlâd-ı nusretdür

'Aceb mi dâne divşürse elinde tîg-i bürrânı

(Bâkî, k. 14/29)

"Elindeki keskin kılıç tek tek tohum toplarsa şaşılır mı? Onu bilirsin, beyaz çelikten bir zafer kuşudur."

Padişah fetih ve zaferlerde sınır tanımaz onun güzü devamlı düşmanın başı üzerindedir:

Kesr-i 'adû vü feth-i memâlik 'ale'd-devâm

Gürz-i girânı kelle-i düşmende zam gibi

(Bâkî, k. 16/13)

"Ülkeleri fethi, düşmanların dağıtıp yok etmek üzere ağır güzü düşmanın başı üzerindedir."

Ulaşılmak istenen hedefler, fethedilmek istenen yerler Kızıl Elma imgesiyle de beyitlerde ifade edilir:

Kızıl Elmayı kaptın lerze düştü kişver-i Rîme

Bihamdilillah Karaman eline katdın Alamanı

(Hayâlî, k. 22/8)

"Kızıl Elma'yı fethedince Roma ülkesi korkuya kapıldı; Allah'a şükür Alaman'ı Karaman ülkesine kattın."

Padişah fethettiği yerlerin mutlak hâkimidir. Fethedilen yerlerde artık onun hükmü geçer:

Çeken kimdür diyâr-ı şarka berkâsâ zafer tîğın

Kimün destindedür miftâhı kufî-ı mülk-i İrânun

(Kabûlî, k. 1/23)

"Doğu ülkelerine şimşek gibi zafer kılıcını çeken kimdir; İran ülkesinin kilidinin anahtarı kimin elindedir?"

Der-i Gürci vü miftâh-ı 'Acem destünde bi-pervâ

Şeh-i kişver-güşâsısın bugün İrân u Turanun

(Kabûlî, k. 5/9)

"Gürcü kapısı ve Acem kilidi elindedir; bugün İran ve Turan'ın korkusuz fatih padişahısın."

Padişah çok sayıda askere, kuvvetli ordulara sahiptir. Ordu gaza meydanında adeta bir denizi andırır, gaza meydanlarındaki padişah sancakları fetih ve zafer gemisine yelken açarlar:

Deryâ-misâl 'askerüñ içre 'alemlerün

Feth ü zafer sefinesine açdı bâdbân

(Bâkî, k. 1/24)

"Deniz misali askerlerinin içindeki bayrakların fetih ve zafer gemisi için yelken açtı."

4. Şan ve Haşmet

Ak renkli sancak padişahı temsil eder. Askerlerin şevke, heyecana gelmesi, yüreklenmesi için padişahın ak sancağını görmeleri yeterlidir. Ak sancak seher vakti dünyayı aydınlatan güneş gibidir:

'Asâkirüni kılur bahr-i nura müstağrak

Seherde gün gibi ak sancagun görünse şehâ (Yahyâ Bey, k. 12/21)

"Ey padişah! Ak sancağın seher vakti güneş gibi görünse askerlerini ışık denizine gark eder."

Sultanın savaş meydanına gelişinin ihtişamı şairi kendinden geçirir. Cömertlik kaynağı padişahı gök atı üzerinde görenler onu gökyüzündeki güneşe benzetirler. Sultanın at üzerindeki görüntüsü o denli haşmetlidir ki başka hükümdar ve komutanlar ancak öne sıra yürüyen muhafızlar derecesindedirler:

İrişdi Hızr-ı hâzır gibi meydânı gazâvâta

Muhammed ümmetinün şâhî devrânun Süleymânı (Yahyâ Bey, k. 16/26)

"Muhammed ümmetinin padişahı, zamanın Süleyman'ı hazır ve nazır Hızır gibi savaş meydanına teşrif etti."

Sipîhr üstindeki mihr-i cihân-ârâya benzetdi

Gök atına süvâr olmuş gören ol kân-ı ihsânı (Yahyâ Bey, k. 16/31)

"O lütuf kaynağını gök atı üzerinde görenler, dünyayı aydınlatan gökyüzündeki güneşe benzetirdi."

Mülûk-i zamâne önince revâne

Rikâb-ı hümâyûnda Hâkân u Kayser (Bâkî, k. 3/12)

"Komutanlar ve hükümdarlar zamanın padişahının maiyetinde öne sırayürümektedirler."

Düşman orduları Osmanlı ordusuyla karşılaşmadan önce korkuya kapılır. Yaşadıkları korkuda duyduklarının, öğrendiklerinin etkisi vardır. Osmanlı padişahının heybetini düşünmek bile düşman askerlerinin dizlerinin bağının çözülmesine yeter:

Heybetün anup 'adû sahrâya eylerse nazar

Lâleler od görine gözine hâkister çemen (Revânî, k. 22/16)

"Düşmanlar heybetini düşünüp sahralara baksalar; laleler ateş, düzlükler kül gibi gözlerine görecekler."

Hükümdarın savaştaki duruşu öyle heybetlidir ki askerleri bu heybete dayanamayıp çoşar, kuşlar hatta hüma tepetaklak yerlere düşer:

Gazâda döyemeyüp leşkeri mehâbetine

Yıkardı sâyesi zinciri murg-ı perrânı (Yahyâ Bey, k. 5/42)

“Akerleri savaştaki heybetine dayanamazdı; gölgesi dizi şeklinde uçan kuşları yere düşürdü.”

Nazar idince şükûh-ı gürûh-ı leşker ile

Hamâme gibi düşer yire döne döne hümâ (Yahyâ Bey, k. 12/28)

“Haşmetili ordusuyla baktığı zaman hüma, güvercin gibi tepe taklak yere düşer.”

Seferde ve savaş esnasında padişahın hemen önünde ve gerisinde solaklar bulunurdu. Solaklar Yeniçerilerin boylu poslu olanlarından seçilirlerdi. Solakların ellerindeki yay ve oklar çekili vaziyette bulundurulurdu. Padişaha arkalarını dönmeden yaylarını kullanabilmeleri için solaklardan padişahın sağında bulunanlar sol ellerini, solunda bulunanlar ise sağ ellerini kullanırlardı.¹⁶ Atı üzerindeki padişah öyle heybetli görünmektedir ki şair beyitte padişahın sağında ve solunda bulunan solakları minareye padişahın mübarek zatını da Mescid-i Aksâ'ya benzetir:

Mescid-i Aksâya benzer zât-ı pâk-i pâdişâh

İki yanında solaklar nurdan iki menâr (Yahyâ Bey, k. 11/14)

“Padişahın mübarek zatı Mescid-i Aksâ'ya benzer; iki yanındaki solaklar nurdan iki minaredir.”

Kahramanlığı ve savaşçı kişiliğiyle şeref burcundaki ay misali Allah'ın yeryüzündeki gölgesi Sultan Süleymân, yaşadığı zamanda namını tüm dünyaya duyurmuş, güneş gibi dünyayı aydınlatmıştır. Zamanının uğurlu ve mübarek sultanı Sultan Selim'in şerefli ismi sayesinde de fetih nâm sahibi olmuştur:

Meh-i bürc-i şeref Sultan Süleymân Sâye-i Yezdân

Ki tîğiyle güneş gibi tutupdur rûy-ı devrânı (Hayâlî, k. 14/24)

“Şeref burcunun Ay'ı, Allah'ın gölgesi Sultan Süleymân, kılıcıyla yeryüzünü güneş gibi sarmıştır.”

Sâhib-kırân Hazret-i Sultân Selîm kim

Nâm-ı şerîfiyle olur nâmdâr feth (Revânî, k. 2/6)

“Feth, uğurlu ve kutlu Hazreti Sultan Selim'in şerefli ismiyle anılır olmuştur.”

Ravîler hükümdarın savaş kıssalarını dillerine doladıklarından Battal Gazi hikâyesi eski cazibesini yitirmiştir:

Şu denlü kıssa-i rezmini zikr eder râvi

Ki Seyyid Gâzinin oldu hikâyeti battal (Hayâlî, k. 9/10)

“Nakilciler savaş hikâyelerini o denli tekrarlarlar ki Battal Gazi'nin hikâyeleri anlatılmaz oldu.”

Kasidelerde padişah haşmetiyle öylesi bir savaşçı portresi oluşturur ki ayna gibi

16 M. Zeki Pakalın, *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, C. III, MEB Yayınları, İstanbul 1983, s. 254.

kılıcının yansımasıyla düşmanlar su gibi yerlere geçerler. Karaların ve denizlerin, insanların ve cinlerin hükümdarının heybeti düşmanı yenmeye yeterdir, kılıç ise bahanedir. Geniş iklimlerin hâkimi sultanın heybetinden düşmanın gözleri öylesine kamaşmıştır ki başını kaldırıp da göğe bakamaz. Zira sultanın heybeti güneşe galebe çaldığından güneşe bakmaya utanır. Horasan şahları da hükümdarın kahri ve heybetini savaş meydanında görünce yapraksız bir gelinciğe dönerler. Güneş, savaş hengâmesinde hükümdarın ateş renkli kılıcını gördüğünden olsa gerek benzi sararmış şekilde korkudan titremektedir:

Su gibi yirlere geçse n'ola havfiyle 'adû

Gösterür âyine-i tîgî anun rûy-ı celâl

(Yahyâ Bey, k. 14/26)

"Düşman onun korkusuyla su gibi yerlere geçerse şaşmayın; (zira) onun kılıcının aynası hiddetin yüzünü gösterir."

Sultân-ı berr ü bahr Süleymân-ı ins ü can

K'alır şükûhu düşmeni olup behâne tîğ

(Hayâlî, k. 6/13)

"Kara ve denizin sultanı, insanların ve cinlerin Süleyman'ı; kılıcı bahanedir, haşmeti düşmanı yok etmeye yeter."

Heybetinden kaldurup başın göge bakmaz 'adû

Kim güneş görünür ana pençe-i şîr-i 'arîn

(Revânî, k. 23/36)

"Düşman, heybetinden başını kaldırıp göğe bakamaz, çünkü güneş onlara ormandaki aslanın pençeleri gibi görünür."

Çün ma'reke-i rezmi tuta sarsar-ı kahruñ

Bir lâle-i bî-berg ola biñ şâh-ı Horasân

(Behiştî, k. 3/72)

"Kahrının fırtınası savaş meydanına yayılsa; bin Horasan hükümdarı yapraksız gelincik oluverir."

Rezm hengâmında görmüş tiğ-i âteş rengini

Benzi sararmış dahi ol korkudan titrer güneş

(Hayâlî, k. 5/16)

"Güneş, savaş kargaşasında ateş renkli kılıcını görmüş olacak ki benzi sararmış hatta korkudan titriyor."

5. Kahramanlık

5.1. Savaşçı kişiliği, gözü pekliği

Osmanlı padişahları farklı karakter özelliklerine sahip olmakla birlikte kasidelerde neredeyse bütün padişahların öne çıkarılan vasıflarından birisi savaşçı kişilikleridir. Bu savaşçı kişilikleri çerçevesinde son derece cesaretli usta savaşçılar olarak beyitlerde tasvir edilirler. Özellikle din düşmanları söz konusu olunca İslamın kılıcı olan hükümdarın önünde hiçbir şey duramaz, kükremiş bir aslana dönüşür:

Sillesiyle kendüye geldi şecâ'at lâ-cerem

Düşmen-i dîne hüçûm-ı şîr-i garrân eyledi (Bâkî, k. 7/20)

"Şüphesiz, tokadıyla yiğitlik kendine geldi; kükreyen aslan misali din düşmanına hücum etti."

Kaplan misali düşmanı avlayan hükümdar din düşmanlarını perişan ederek Allah'ın savaştı aslanını ortaya çıkartır:

'Adûyî dil-figâr itdi pelengâsâ şikâr itdi

Muhassal âşikâr itdi neberd-i şîr-i Yezdânî (Bâkî, k. 14/12)

"Düşmanı yaraladı, kaplan gibi avladı; sözün özü, Allah'ın aslanının mücadelesini ortaya koydu."

Hükümdar savaşı uzaktan komuta etmez bizzat savaş meydanında vuruşur, hengâmenin ortasındadır. Sultan Süleyman için yazılan aşağıdaki beyitte bunu görmek mümkündür:

Sanır ki bâd-ı bahâr etti lâlezâra güzer

Gören atınla seni rezm içinde rûz-ı kıtâl (Hayâlî, k. 9/12)

"Seni vuruşma gününde, savaş meydanında atınla gören, lale bahçesinden bahar rüzgârının geçtiğini sanır."

Hükümdar hışım ve kin sahibi olduğu zaman kükreyen aslanı alt eder; savaş zamanı en yirtıcı kaplanın karşısına çıkar. Narası gökte şahinin sesini duyan kargalar misali düşmanın kalbine korku salar:

Şîr-i jeyâna pençe salar gâh-ı hışm u kîn

Bebr-i yabâna karşı varur vakt-i kârzâr (Bâkî, k. 8/16)

"Kükremiş aslana bazen öfkeyle bazen kinle pençe vurur; savaş zamanı kaplanın karşısında durur."

Kalb-i adâni aceb mi kılsa âvâzun şikest

Târ u mâr olur belî şâhin ile zâğ-ı semâ (Münîrî, k. 19/6)

"Sesin düşmanın kalbini (korkudan) parçalasa buna şaşılır mı? Gökyüzündeki karganın şahin karşısında darmadağın olması kesindir."

Tarihi kaynakların da belirttiği üzere Kanuni ömrünün büyük bölümünü seferde ve savaş meydanlarında geçirmiştir. Kazandığı zaferler elde ettiği topraklar herkes gibi şair üzerinde de hayranlık uyandırır. Şair padişah için dua ederken padişahın bir gününün bile savaşız geçmemesi dileğinde bulunur:

İlâhî her günü gündün yeg olsun şâh-ı İslâmın

Gazâdan olmasun hâlî müdâm ol zill-i Rahmânî (Yahyâ Bey, k. 16/45)

"Allahım! İslâmın şahının her günü bir diğerinden üstün olsun. O Rahman'ın gölgesi, asla gazadan uzak kalsın."

Hayâlî, Rodos'un fethi münasebetiyle yazdığı Sultan Süleyman methiyesinde düşmanın bütün savaş maharetini sergilemesine karşın padişahın toplarının düşmanı mahvettiğini, savaşamaz hale getirdiğini söyler. Beyitte hükümdar ordularının zamanın modern savaş tekniklerini kullandığı anlaşılmaktadır:

Egerçi kanzil olup döktü zehrini küffâr

Ve lîk çanın ot tıktı top-ı ejder-ser

(Hayâlî, k. 3/6)

"Kâfirler kör kütük sarhoş olup bütün öfkelerini kussalarsa da ejder başlı top çanlarına ot tıkadı."

Revânî, sultan Selim'i methettiği kasidesinde bir yılda yaptığı dört önemli fetihden bahseder:

Mekke Medîne Mısır ile Şâm oldu hep senün

Bir yılda kime oldu müyesser bu çâr feth

(Revânî, k. 2/8)

"Mekke, Medine, Mısır ve Şam'ın hepsi senin oldu; bu dört fetih bir yılda kime nasip oldu?"

Sultan Selim'in kılıcı üzerindeki kan damlaları su yüzeyindeki gül yaprakları gibidir:

Gûyâ ki su içinde yatur nice berg-i gül

Tiğün yüzünde kim görünür katre katre kan

(Revânî, k. 26/13)

"Kılıcının üzerinde damla damla kan görünür; sanki birçok gül yaprağı su üstünde durur."

Suyun Kaydafa ülkesini harap ettiği gibi padişahın kılıcı da düşman ülkesini öylece yıkar:

Tiğün 'adû vilâyetini şöyle yıkdı kim

San mülk-i Kaydafâ durur itdi harâb âb

(Hayretî, k. 10/24)

"Kılıcın düşmanın ülkesini öyle bir yıktı ki; sanki suyun harap ettiği Kaydafâ ülkesidir."

Aşağıdaki beyitte de Münirî Sultan Bayezid'e sunduğu kasidesinde elindeki kılıcıyla atlı bir Türk askerinin tablosunu çizmektedir. Tan yeri ağarırken güneşten yansıyan ışınlar beyitte altın bir kemende, gökyüzü de kemendi elinde tutan bir süvari Türke benzetilmiştir:

Türk-i süvâr-ı çarh eline aldı tîgini

Oldı kemend-i zeyn ana hep rîsmân-ı subh

(Münîrî, k. 20/10)

"Göğün süvari Türkü eline kılıcını aldı; sabah iplikleri ona süslü bir kement oldu."

Kasidelerde Osmanlı hükümdarlarının savaş sanatı ve savaş tekniklerindeki ustalık ve becerilerine de değinilir. Hükümdarlar özellikle kılıç kullanmakta oldukça maharetlidirler.

Düşman askeri savaş meydanında Sultan Süleyman'ın kılıç kullanmadaki ustalığını görünce hayretler içinde kendinden geçer:

*Tûp idüp kellelerin 'arsada tîgun dâyim
Düşmen-i dîni bu üslûba kılır ser-gerdân* (Bâkî, k. 2/24)

"Kılıcın meydanda kellelerini daima top ettiğinden; din düşmanları bu üslup/hüner karşısında sersemleşirler."

Hükümdar savaş meydanında o kadar büner sahibi ve çeviktir ki düşmanın canını almakta avcı bir doğandan daha üstündür.

*Âşyânından uçurdun murg-ı rûh-ı düşmeni
Bâz-pervâzî degül sayyâddur gönderdigün* (Kabûlî, k. 15/7)

"Düşmanın ruhunu kuş gibi yuvasından uçurdun; gönderdiğin yüksekten uçan doğan kuşu değil, avcıdır."

Hükümdar savaş sanatlarında o kadar ustadır ki düşmanın çoşmasına, hareketlenmesine fırsat vermez. Sezgisiyle önceden bütün tedbirleri alır.

*Yir komaz tugyân-ı a'dâya dem-i fâsid gibi
Şeh tamârından alur fassâddur gönderdigün* (Kabûlî, k. 15/8)

"Gönderdiğin kan alıcıdır; düşmanın çoşmasına mahal bırakmaz, şah damarından kirli kan gibi çeker alır."

5.2. Amansız

Hükümdar din düşmanlarına karşı merhamet göstermez, aman vermez. Düşman sultanın kılıcının korkusundan bağa kaçsa bağdaki su düşmanın gözüne kan gibi görünür:

*Sebbezâr içre kaçup girse 'adû tîğünden
Tîğün ile görine gözlerine su kara kan* (Revânî, k. 25/24)

"Düşman, kılıcından kaçıp çimenliğe girerse, kılıcının korkusuyla su (onun) gözlerine kara kan (gibi) görünecektir."

Osmanlı dönemi savaşları güç, dayanıklılık gerektiren savaşlardır. Savaşlardan sonra ortaya çıkan manzara da savaşın amansızlığını ve dehşetini gözler önüne serer.

*Top olursa önünde kelle-i hasm
Rif'âte erdi aldı meydânı* (Hayâlî, k. 16/20)

"Düşmanın kellesi önünde toplatılırsa göğe yükselir, meydanı kaplar."

Hükümdarın acımasızlığı, kahrı düşmana yöneliktir. O düşmanın gözüne kükreyen aslan gibi görünür, ehl-i İslama karşı ise oldukça vefalı, merhametlidir:

*Gösterür rûy-ı vefâ zümre-i ashâba veli
Görinür dide-i a'dâya çü şir-i gurrân* (Revânî, k. 2/28)

"Dostlar topluluğuna vefa yüzü gösterir; düşmanın gözüne kükreyen aslan gibi görünür."

Düşman sultanın kahrını düşünüp de gökyüzüne baktığında güneş gözüne ateş, gökyüzü duman olarak görünür:

Yâd idüp kahrını düşman göge iderse nazar

Güneş âteş görine gözlerine çarh duhân (Revânî, k. 25/17)

“Düşman, kahrını anıp göğe bakarsa, gözlerine güneş ateş, gökyüzü ise duman (gibi) görünür.”

Hükümdarın hışmı o denli korkutucudur ki gökyüzü hükümdarın kılıcının korkusundan sarılık hastalığına yakalanmış olan güneşin boynuna hastalıklara şifa olduğuna inanılan kehribar taşıyı takmıştır:

Keh-rübâ takmaz idi hîç güneş boynına çarh

Havf-ı tîğünle eger olmasaydı yerekân (Revânî, k. 25/22)

“Kılıcının korkusundan sarılık olmasaydı, gökyüzü güneşin boynuna hiçbir zaman kehribar takmazdı.”

5.3. Hükümdarın benzetildiği tarihî-efsanevi kahramanlar

5.3.1. Hazreti Ali

İslam kültüründe Hz. Ali, kahramanlığı ve cesareti ile bilinir. Onun savaşçılıkla ilgili bazı lakapları arasında Esedu'llah (Allah'ın aslanı), el-Gâlib (üstün gelen) ve Haydar (aslan) vardır. Uhud savaşında gösterdiği kahramanlıktan dolayı Cebrâil'in onun hakkında “Lâ fetâ illâ Alî, lâ seyfe illâ Zülfekâr” (Ali gibi yiğit, Zülfekâr gibi kılıç yoktur.) dediği rivayet edilir¹⁷. Bâkî, Sultan Murad'ı savaşta din düşmanlarına saldıran Hz. Ali'ye benzeterek onun gazilik yönüne dikkat çekmiştir. Padişahın kan saçan kılıcı Zülfekâr işlevi görür:

Eyler hücumı düşmen-i dîne 'Alî-sıfat

Şemşîr-i hûn-feşânı kılur kâr-ı Zülfekâr (Bâkî, k. 8/15)

“Din düşmanına Ali gibi hücum eder; kan saçan kılıcı Zülfekâr'ın işini görür.”

Aşkî, din serveri olan hükümdarı gazâ erlerinin şahı olan Hz. Ali'ye benzetir. Kılıç ona Allah tarafından sunulmuştur. Haşmet ve cömertliğiyle gaza yiğitlerinin şahıdır. Hükümdarın cesareti ve kılıcı, Hz. Ali'den yadigâr kalmıştır.

Seyf Hakdan sunulupdur sana iy server-i dîn

Haşmet ü cûd ile sensin Şeh-i Merdân-ı gazâ (Aşkî, k.m. 17/14)

“Ey dinin önderi; kılıç sana Hak tarafından sunulmuştur; haşmet ve cömertliğine gaza yiğitlerinin şahısın/Hz. Ali'sisin.”

İy mürüvvet menba'ı seyf ü şecâ'at zâtuna

Hayder-i Kerrârdan sunulmuş iki yâdigâr (Aşkî, k.m. 24/18)

17 İskender Pala, Ansiklopedik Divan Şiiri Sözlüğü, Kapı Yayınları, 20. Baskı, İstanbul 2011, s. 18-19.

“Ey mertlik kaynağı! Kılıç ve yiğitlik sana Hazreti Ali’den sunulmuş iki yadigârdır.”

“Ali’den başka yiğit, Zülfekâr’dan başka kılıç yoktur.” sözü sanki hükümdar için söylenmiştir. Bu bakımdan memdûh, Hz. Ali sırrının mazharıdır:

Mazhar-ı sırr-ı ‘Alisin çün senün şânundadır

Lâ-fetâ illâ ‘Ali lâ-seyfe illâ Zül’-fekâr

(Aşkî, k.m. 24/19)

“Ali’den başka yiğit Zülfekâr’dan başka kılıç yoktur.” sözü sana da yaraşır, çünkü Ali’nin sırrına erişmişsin.”

Hükümdar hasletleri bakımından dört halifeye benzetilir. O, savaş meydanında cesareti ve kahramanlığıyla Hz. Ali’dir:

Rezm olicak Murtazasın adl hîinde Ömer

Yoksa fahr-ı dūdumân-ı Hazret-i Osmân mısın

(Hayâlî, k. 20/12)

“Savaş olunca Ali’sin, adalet zamanı Ömer’sin; yoksa Hazreti Osman soyunun övüncü müsün?”

5.3. 2. Diğer kahramanlar

Osmanlı sahası divan şiirinin oluşumunda Fars etkisinin payı oldukça büyüktür. Fars edebiyatından etkilenen şairler, bu edebiyata ait pek çok eseri birtakım tasarruflarla Türkçeye çevirmişlerdir. Fars edebiyatının temel eserlerinden biri olan *Şehnâme*, divan edebiyatının da temel kaynaklarından birini oluşturmaktadır. Şairler, kasidelerinde memduhlarının kahramanlıklarından bahsedecekleri zaman onları *Şehnâme*’de geçen İran kahramanlarına benzetirler. Bâkî, Kanuni Sultan Süleyman’a yazdığı bir kasidede onu savaşın ve dünyanın Dârâ’sı olarak kabul eder, zamanın İskenderi olarak över. Kabûlî ise Sultan Murad’ı yine aynı kahramanlara benzetir. Her iki kahraman da *Şehnâme*’de geçer. İskender’in *Kurân*’da adı geçer ve Hızır ile hayat suyunu aramaya çıkar, Sedd-i İskender, Ye’cüc kavmi ve âb-ı hayât ile birlikte şiirlerde yer alır; büyük bir asilzadedir, şeref, soy ve kişiliğiyle tanınır. Bilge bir hükümdardır.¹⁸ Kahraman, Fars mitolojisinde bir pehlivandır. Beyitlerde katil yönü ön plana çıkarıldığından memdûhu yüceltmek için kıyas unsuru olarak ele alınır.¹⁹ Dârâ ise Erdeşîr-i Dirâzdest’in oğludur ve İran’a on dört yıl boyunca hükmetmiştir. İskender’le yaptığı savaşlar, tac ve tahtıyla dillere destandır.²⁰

Cemşid-i ‘ayş ü ‘işret ü Dârâ-yı dâr u gîr

Kisrî-i ‘adl ü re’fet ü İskender-i zamân

(Bâkî, k. 1/14)

“İçki ve eğlencenin Cemşid’i, savaş ve hiddetin Dara’sı; adalet ve merhametin Kisra’sı, zamanın İskender’idir.”

18 Nimet Yıldırım, *Fars Mitolojisi Sözlüğü*, Kabalıcı Yayınevi, Birinci Baskı, İstanbul 2008, s. 431.

19 Ahmet Talât Onay, *Eski Türk Edebiyatında Mazmunlar ve İzahı*, Akçağ Yayınları, İstanbul, 1996, s.298

20 Nimet Yıldırım, a.g.e., s. 233.

Kahramân-kahr u Sikender-der ü Dârâ-dârât
Güstehem-heybet [ü] Hâtem-kef ü Hüsrev-erkân (Kabûlî, k. 2/18)

Kahırda Kahraman, savaşçılıkta İskender, haşmette Dârâ; heybette Güstehem, cömertlikte Hâtem, mertebede Hüsrev(dir).

Şehnâme’de geçen Rüstem, İran’ın en ünlü milli kahramanıdır. Akıllılığı ve cesaretiyle bilinir. Çok yetenekli ve güçlü bir savaşçıdır. İran halkını büyük felaketlerden kurtarır.²¹ Hayâlî, savaş meydanlarındaki Kanuni Sultan Süleyman’ı Rüstem’e benzetir:

Cür’a nûşun bezm eyvânında yüz Dârâ vü Cem
Rezm meydânı deminde Rüstem-i Destân mısın (Hayâlî, k. 20/19)
 “İçki meclisinde içkinle yüz Dara ve Cem, savaş zamanlarında destanlardaki Rüstem misin?”

Hükümdarın benzetildiği bir diğer İran kahramanı Nerîmân’dır. Nerîmân, Rüstem’in atası ve Sâm’ın babasıdır. Bu kahraman Dijsepîd’de öldürülmüş, daha sonra Rüstem onun intikâmını almıştır.²² Sultan Murad Han, düşmanın üzerine, tıpkı Sâm ve Nerîmân gibi saldırır:

Zûr-ı dest-i devleti gürz-i girân-ı satveti
Düşmen üzre hamle-i Sâm u Nerîmân eyledi (Bâkî, k. 7/19)

“Devletin gücü ve ezici kuvvetinin ağır gürzü, düşman üzerine Sam ve Neriman hamlesi yaptı.”

Behrâm da, Şehnâme’de geçen bir başka ünlü kahramandır. Şehnâme dışında Nizâmî-i Gencevî’nin *Heft Peyker*, Emîr Husrev-i Dihlevî’nin *Heşt Bihişt* ve Alî Şîr Nevâî’nin *Seb’a-i Seyyâre* gibi mesnevilerine de konu olan Behrâm, 15. Sasanî hükümdarıdır. Behrâm-ı Gûr ya da V. Behrâm olarak da bilinir. Zamanını daha çok avlanmakla, kadınlarla ve içki meclisleriyle geçiren Behrâm, Erdeşîr-i Bâbekân ve Nûşîrevân’dan sonra İran halkının en sevdiği hükümdardır.²³ Bâkî, III. Mehmed’in kılıç darbelerini gören Behrâm’ın ona “Ey savaş günü yiğitlerinin şahı! Koluna kuvvet!” dediğini söyler:

Didi Behrâm-ı düşmen-kâm gördi darb-ı şemşîrin
Koluna kuvvet ey rûz-ı vegânun Şâh-ı Merdânı (Bâkî, k. 14/13)

“Düşman yok edici Behram kılıç darbeni görünce “Ey savaş günü yiğitlerinin şahı! Koluna kuvvet!” dedi.”

Cem İran’da hüküm süren Pişdadîyan sülalesinin dördüncü ve en büyük hükümdarıdır. İlk defa demiri eritip işleyen ve şarabı bulan kişi olarak kabul edilmiştir.²⁴ Bâkî, Kanuni Sultan Süleyman’ı büyüklük açısından bir taraftan İran hükümdarları Cem ve Hakan’a benzetirken diğer taraftan İran kahramanlarının, padişahın en düşkün kulları mertebesinde

21 Nimet Yıldırım, a.g.e., s. 592.

22 Nimet Yıldırım, a.g.e., s. 545.

23 Nimet Yıldırım, a.g.e., s. 148-150.

24 Nimet Yıldırım, a.g.e., s. 204-208.

olabileceğini söyler. Yahya Bey de Sultan Süleyman'ın yanında Rüstem ve Cem'den bahsetmeye utanır:

Husrev-i Cem-azamet dâver-i Hâkân-satvet

Belki en kem kulu Cem 'abd-i hakîri Hâkân (Bâkî K 2/12)

"Cem azametli hükümdar, Hakan kuvvetli adil hükümdar; belki en noksan kulu Cem, en hakir kulu Hakan'dır."

Gören seni bu cûd ile rezm ile bezmde

Yanunda Rüstem ü Cemi anmaga ide 'ar (Yahyâ Bey, k. 10/37)

"Seni bu cömertlikle savaşta ve içki meclisinde gören, yanında Rüstem ve Cem'i anmaya utanır."

Rûyîn-ten, İran hükümdarlarından İsfendiyar'ın oğlu olan Behmen'in lakabıdır. Çok geniş topraklara sahip olması ve yedi iklimi ele geçirme amacından dolayı Dırâzdest lakabıyla da anılır. Diğer bir ismi de Erdşir'dir.²⁵ Bâkî aşağıdaki beyitte kinayeye Sultan Süleyman'ın kılıcını gören Rûyîn-ten'in kahrının ateşinden bir anda yanacağını, Nerîmân'a da hükümdarın kılıcının kıvılcımı değilse Nerîmân'ın ismiyle mütenasip şekilde yumuşayacağını söylemektedir:

Su gibi nâr-ı kahrından erir bir demde Rûyîn-ten

Tokinsa şule-i şemşîri nerm eyler Nerîmânı (Bâkî K 4/11)

"Rûyîn-ten kahrının ateşinden bir anda erir; kılıcının kıvılcımı değilse Nerîmân'ı yumuşatır."

Şehnâme'nin yanında, memduhu övmek için Kur'an-ı Kerîm'de ve İsrâiliyyât kaynaklarında geçen kahramanlar da karşılaştırma ve benzetme unsuru olarak kasidelerde kullanılmıştır. İskender, karanlıklar ülkesindeki seferinden başarısız olarak döndüğü sırada insanlar Ye'cûc ve Me'cûc adlı iki kavmin kendilerine zulmettiğini ifade etmişler, İskender'den yardım istemişlerdir. İskender, söz konusu iki kavmi engelleyecek bir duvar örerek onların geçiş yolunu kapatmıştır. Bu duvar *Sedd-i İskender* olarak bilinir²⁶. Bâkî, padişahın dünyaya emniyet bağışladığını ve kılıcını dünyadaki emniyeti bozacak kişilere karşı bir *Sedd-i İskender* gibi kullandığını ifade etmiş, padişahı ikinci İskender olarak övmüştür. Revânî de aynı nitelendirmeyi Sultan Selim için yapmıştır:

Cihân emn ü emân buldı yine şemşîr-i pûlâdın

Belâ Ye'cûcına sedd eyledi İskender-i sâni (Bâkî, k. 14/5)

"İkinci İskender çelik kılıcını bela Yecüc'üne set yaptı cihan yine huzura kavuştu."

Fesâd ü fitne Ye'cûcine sedd-i âhenîn tîği

Anun zât-ı şerîfidür meger İskender-i sâni (Revânî, k. 33/7)

"Fesat ve bozgunculuk Yecüc'üne demirden set (olan) kılıç onun mübarek zatıdır; meğer İkinci İskender'miş."

25 Nimet Yıldırım, a.g.e., s. 142-144.

26 Nimet Yıldırım, a.g.e., s. 434-435..

6. Savaştaki donanımı

Kasidelerde Osmanlı askerlerinin giyim kuşama, kullandıkları savaş araç gereçleriyle ilgili birçok bilgiye ulaşmak mümkündür. Bu bilgiler özellikle savaş unsurlarının tabiat unsurlarına veya tabiat unsurlarının savaş unsurlarına benzetilmesi şeklinde kasidelerde geçer. Çalışmanın konusunu sadece savaşçı hükümdarlar teşkil ettiğinden burada sadece hükümdarın savaş araç gereçleriyle ilgili beyitlere örnekler verilecektir.

Hükümdarın taşıdığı temel savaş enstrümanı kılıçtır. Beyitlerden kılıcın üzerine ayet ve dualar yazıldığı ve bu yazıların altın işlemeli olduğu bilgisi edinilebilmektedir. Kılıcın üzerine ayet ve duaların yazılmasındaki temel amaç kılıcın daha keskin olması ve kılıcı kullananın kılıç darbelerinden korunması içindir:²⁷

*Zer-nişân tîgün 'adûnun başına odlar yakar
Anun içündür ki âhından olur 'âlem duhan* (Revânî, k. 24/19)

"Altınla işlenmiş kılıcın düşmanın başına ateşler yakar; dünyanın dumanla kaplanması ahlarnın dumanındandır."

*Siper gibi gerer göğsin kılıçdan yüz çevürmez hiç
Du'â-yı seyfi kılmışdur meger vird-i zebân kal'a* (Revânî, k. 31/10)

"Kale, kılıçtan hiç yüz çevirmeyip siper gibi göğsünü gerer; meğer kılıç duasını okumayı diline dolamıştır."

*Kuşandı tîgini sûsen du'â-yı seyf okuyup
Bile çalışmağa gâziler ile rûz-ı gazâ* (Yahyâ Bey, k. 12/3)

"Susam, gaza günü gaziler ile çalışmak için kılıç duasını okuyup kılıcını kuşandı."

Kılıçlara öldürücü zehir sürülmesiyle ilgili bilgiler beyitlerdeki sanatlı söyleyişler içerisinden çıkarılabilmektedir:

*Düşmenlerüne şerbet-i şemşîrûn ucından
Tiryâk-ı hayât oldı belî zehr-i helâhil* (Münîrî, k. 13/38)

"Kılıcının şerbeti düşmanların için ucundan hayat panzehiri olurken belinden öldürücü zehir oldu."

Hükümdar savaş meydanlarında daima atı üzerinde tasvir edilir. Hükümdarın at üzerindeki görüntüsü oldukça etkileyicidir:

*Felekte ya meleke benzedür ya hod güneşe
Demür kır atınun üstinde her gören anı* (Yahyâ Bey, k. 5/38)

"Demir kır atının üstünde onu her gören ya meleğe ya da gökyüzündeki güneşe benzetir."

27 Gülçin Tanrıbuyurdu, "Klasik Türk Şiirinde "Kılıç Duası", *Divan Edebiyatı Araştırmaları Dergisi* 9, İstanbul 2012, s. 143.

Sultan Bayezid medhiyesinde sultanların ok kullandıklarını, ok atmada oldukça maharetli olduklarını görmekteyiz:

Yâ Rab ne kebûterdür ohun k'ire hevâdan

Mektûb-ı ecel birle olur düşmene nâzil (Münîrî, k. 13/36)

"Ya Rabbi! Okun nasıl bir güvercindir ki düşmana havadan ecel mektubu ile iner."

Aşkî'nin aşağıdaki beytinden padişahın kalkan ve mızrak taşıdığı da öğrenilmektedir:

Siper-i mâhveşün çeşm-çerâğ-ı nusret

Nize-i tâb-keşün şem'-i şebistân-ı gazâ (Aşkî, k.m. 17/10)

"Aya benzeyen kalkanın zaferin en seçkin mumu; parlak mızrağın ise gaza gecesi aydınlatan mumdur."

Osmanlıda sefer ve savaşlarda türlü renkte sancaklar yer alırdı. Saltanat sancakları ile Yeniçeri sancakları ayrı renklerde idi. Saltanatı temsil eden sancağın rengi ise Osmanlının kuruluşundan itibaren beyazdı. Sancak çoğunlukla altın püsküllü olur ve kılıfla muhafaza edilirdi:

Yine ol sancak-ı zerrîn-ser ü simîn-kabâ kıldı

Livâ-yı subh-ı nûrânî gibi rûşen bu eyvânı (Bâkî, k. 14/4)

"Altın başlıklı, gümüş kılıflı sancağın ışıklı sabahın bayrağı gibi bu meydanı aydınlattı."

Sultanın ordusunun konaklarken kurdukları beyaz çadırlar beyaz güllerle donanmış bir bahçeyi andırır:

Görinen haymeler sanman açılmış ak güllerdür

Hümâyûn ordusu şâhûn unutturdu gülistânı (Revânî, k. 33/13)

"Görünen çadırları açılmış ak güller sanmayın; padişahın mübarek ordusu gül bahçesini unutturdu."

Padişahın ordusunda filler de kullanılırdı. Filler ön safta, padişah ise bu safın arkasından yol alırdı:

Atun önince alayunda filler yürüsün

Seher yilinün önince nite ki ebr-i semâ (Yahyâ Bey, k. 12/23)

"Seher yelinin önünde nasıl bulutlar yürürse; alayında atının önü sıra filler yürüsün."

7. Huzur ve güven tesis eder

Sultan, fatihtir. Fethetmek onun temel niteliklerindedir. O, fethettiği yerlere İslam ile birlikte iyilik, adalet, bolluk, bereket, mutluluk, güzellik götürür.²⁸

28 Abdulhalık Kılınç, "Fuzûlî ve Bâkî'nin Kânûnî Sultan Süleyman'a Sunduğu Kasidelerin Methiye Bölümlerinde Sultanın Övülen Nitelikleri", *Modern Türklük Araştırmaları Dergisi* Cilt 14, Sayı 2 (Haziran 2017), s. 94.

Gaza için sefere çıkanlar dünya dertlerinden azadedir. Gül bahçesindeki güllere benzeyen bayraklar taşıyan Osmanlı ordusunu gören halk sevinir. Rum ülkesi, şeriat çimenliği ve dinin bahçesi olduktan sonra sultanın lütfunun yağmuru ile mamur olmuştur. Sultanın devrinde, çektiği acılardan dolayı kimse inlemez; çeng ve neyin inlemesi de şeraite uygun davranmamalarından ileri gelir:

Gamından dehr-i pür-kahrın seferde gam yimez kimse

Güşâde-hâtır eyler halkı bayraklar gülistânı (Yahyâ Bey, k. 16/6)

“Seferdeyken hiç kimse kahır dolu dünyadan gam yemez; bayrakların gül bahçesi, halkın gönlünü rahatlatır.”

Ravza-i din ü çemen-zâr-ı şeri’at olalı

Matar-ı lutfu ile milket-i rûm âbâdân (Bâkî, k. 2/29)

“Rum ülkesi, din bahçesi ve şeriat çimenliği olduğundan beri, (onun) lütuf yağmurlarıyla mamur olmuştur.”

Devründe kimse cevr-i sitem-gerden inlemez

Bi-şer’ ider iderse eger çeng ü ney figân (Bâkî, k. 1/20)

“Devrinde kimse haksızlıktan dolayı inlemez; çeng ve ney inlerse de kanun dışı inler.”

O adil sultan sayesinde doğudan batıya değin dünyaya emniyet ve güven hâkim kılınmıştır:

Bâreka’llâh zehî pâdişeh-i âdil kim

Şarkdan garba degin buldı cihân emn ü emân (Bâkî, k. 2/33)

“Allah mübarek etsin! Ne güzel padişah ki doğudan batıya dek cihan emniyet buldu.”

Dünya üzerinde yaşanan taşkınlık ve sapkınlık olayları onun dünyayı zapt eden kılıcının ucuyla ortadan kalkmıştır. Kılıcı, küfrün karanlığını zamaneden giderdiği gibi ışıyla dünyayı baştan sona aydınlatmıştır. Küfür ve sapkınlıkların olduğu yerler sultanın parlak kılıcının ateşle yanıp kül olmuştur. Adı sanem olanlar kalmışsa da onlar sevgililerdir:

Mahv olupdur ser-i şemşîr-i cihân-gîrûn ile

Levh-i ‘âlemde olan nakş-ı dalâl u tuğyân (Bâkî, k. 2/31)

“Dünya üzerindeki sapıklık ve azgınlık olayları, dünyayı zaptededenden kılıcının ucu sayesinde yok olup gitmiştir.”

Giderdi zulmet-i küfrü zemânenen tîğî

Şu’a-ı mihr gibi tuttu dehri ser-tâ-ser (Hayâlî, k. 3/4)

“Kılıcı, zamaneden küfrün karanlığını yok etti; dünyayı güneş ışığı gibi baştan başa kapladı.”

Berk-ı tîğ-i âb-dârundan yanup küfr ü dalâl

Kalmadı mahbûblardur var ise adı sanem (Münirî, k. 11/43)

“Parlak kılıcının şimşeği ile küfür ve sapıklık yandı; adı sanem olan kalmışsa da sevgiliden başkası değildir.”

En büyük esenlik İslam çatısı altında yaşamaktır. Fetihlerle ele geçirilen yerleri İslamın nûru aydınlatmıştır. İslamın ulaştığı yerler sultanın hükmüyle abad iken küfür diyarları sultanın kılıcıyla perişan hâledir:

Zulmet-i küfri götürdüğü dilâ rüşendür

Dikdi çün nüh-felege gün gibi râyet Kapudân (Yetîm, k. 1/14)

“Ey gönül! Kaptan, dokuz feleğe güneş gibi bayrağı diktiğine göre küfrün karanlığına dağıttığı apaçık ortadadır.”

Rây-ı cihân-güşân ile ma’mûr mülk ü dîn

Küfrün diyârı tîgün ile dâyimâ harâb (Revânî, k. 1/21)

“Din ve devlet, dünyaya hâkim siyasetinle mamurdur; küfrün ülkesi kılıcın ile daima haraptır.”

Osmanlı Devleti için diğer devletler üzerine yapılan seferler, ganimet elde edilmesi açısından da önem arz eder. Ganimetler hazine gelirlerinin önemli bir kısmını oluştururdu. Ganimetler arasında fethedilen araziler, mühimmat, her türlü levazım, eşya yanında esirler de yer alırdı. Ganimetlerden askerler, dul ve yetimler, muhtaçlar, cami ve mescitlerin imarı için pay ayrılırdı.²⁹

Hükümdar fetihlerden elde edilen ganimetleri ihsan eliyle mücahitlerine saçardı. Hükümdar sadece askerlerini değil, savaş meydanında bulunan herkesi gaza mallarından nasıplendirirdi:

Nîmet ü mâl-i gazâ ile olur müstağrak

Rezmgâhunda ne cân kim ola mihmân-ı gazâ (Aşkî, k.m. 17/24)

“(Senin) savaş meydanında her kim gaza misafiri olursa gaza mal ve nimetlerine gark olurdu.”

Açup mücâhidîne ganîmet hazînesin

Dest-i ‘asâ-yı şâh ile kıldı nisâr feth (Aşkî, k.m. 19/8)

“Fetih, mücahitlerine ganimet hazinesini açarak şahın esasının eliyle dağıttı.”

SONUÇ

16. yüzyılda tahta geçen padişahlar II. Bayezid (1481-1512), Yavuz Sultan Selim (1512-1520), Kanuni Sultan Süleyman (1520-1566), II. Selim (1566-1574), III. Murad (1574-1592) ve III. Mehmed (1595-1603)’tir. Tarihi kişilikleri, tahtta kaldıkları süre, elde ettikleri zaferler çerçevesinde bu padişahlar kasidelerde methedilmişlerdir. İncelenen kasidelerde en çok Kanuni Sultan Süleyman’ın dine yaptığı hizmetler, savaşçı kişiliği kasidelere konu

29 M. Zeki Pakalın, a.g.e, C. II, s. 644.

edilmiştir. Özellikle padişahın yakınında bulunma fırsatını elde eden şairlerden Yahya Bey, Hayâlî, Bâkî, Revânî'nin kasidelerinde hükümdarın savaşçı, gazâ yönünün beyitlere sıkça yansıdığı görülmektedir. Kasidelerde savaşların özellikle gaza yönüne vurgu yapılmıştır. Hükümdar Allah tarafından din-i mübini yaymakla görevlendirilmiştir. O İslamın kılıcıdır. Küfre karşı savaşır. Ordusuna komuta eder, moral hususiyetler açısından ordusuna güç ve cesaret verir. Gözü pek ve korkusuzdur. At üzerindeki duruşu oldukça heybetlidir. Düşmanları namını duyduklarında korkuya kapılır. Ok ve kılıç kullanmakta ustadır. Muzafferdir. Fethetmeye niyetlendiği yerleri hemen ele geçirir. Fethettiği yerlere huzur ve refah götürür. Muhtaçlara, düşkünlere yardım eder.

KAYNAKÇA

- Ahmet Vefik Paşa, *Lehce-i Osmânî*, (Haz. Recep Toparlı), TDK Yay., Ankara, 2000.
- AVŞAR, Ziya, *Revânî Divanı*, Kültür ve Turizm Bakanlığı (e-kitap) <http://ekitap.kulturturizm.gov.tr/> (e.t. 22.01.2018)
- AYDEMİR, Yaşar, *Behiştî Divânı*, Kültür ve Turizm Bakanlığı (e-kitap), <http://ekitap.kulturturizm.gov.tr>, (e.t. 05.02.2018)
- BASRİ, Hasan, "Türklerde 'Kut' Kavramı ve Osmanlıların Kutsiyet Elde Etme Çabaları", *Akademik Bakış Uluslararası Sosyal Bilimler E-Dergisi*, Sayı: 7, Celalabat-Kırgızistan, 2005, s 1-14
- CİDE, Ömer, "Osmanlı Devleti'nin Kuruluşunda Dinî Etki", *bilimname* XXVIII, 2015/1, s. 263-286
- ÇAVUŞOĞLU, Mehmed, *Yahyâ Bey Divanı*, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yay. İstanbul, 1977.
- DEVELLIOĞLU, Ferit Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lügat, Aydın Kitabevi, Ankara, 2016.
- ERDOĞAN, Mustafa, *Kabûlî İbrahim Efendi, Hayatı, Edebî Kişiliği ve Divanı (İnceleme-tenkitli metin-dizin)*, (Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi), Ankara, 2008.
- GÖKSU, Erkan, *Osmanlı Devletinin Kuruluşunda Gazâ ve Türkmen (Oğuz) Ananelerinin Rolü Üzerine, Oğuz Geleneği Çerçevesinde Tarihten Günümüze Karakeçililer*, Ed: İsmail Özçelik, https://www.academia.edu/2114010/_Kırıkkale_2003_s.19-33 (Erişim Tarihi: 14.03.2018).
- GÜNTAN, İsmail, *Osmanlı Neferi ve Savaş (1593-1699)*, Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Denizli, 2015.
- İPEKTEN, Haluk, *Eski Türk Edebiyatı Nazım Şekilleri ve Aruz*, Dergâh Yayınları, İstanbul, 2014.
- İSEN ve HORATA, Mustafa ve Osman, "Tarihi Gelişim", *Eski Türk Edebiyatı El Kitabı*, Grafiker Yayınları, Editör: Mustafa İsen, 6. Baskı, Ankara, 2011.
- KAFADAR, Cemal "Gazâ", TDV İslâm Ansiklopedisi, <https://islamansiklopedisi.org.tr/gazâ> (28.03.2018).
- KILINÇ, Abdulhalık, "Fuzûlî ve Bâkî'nin Kânûnî Sultan Süleyman'a Sunduğu Kasidelerin Methiye Bölümlerinde Sultanın Övülen Nitelikleri", *Modern Türklük Araştırmaları Dergisi* Cilt 14, Sayı 2, Haziran 2017, ss. 74-106.
- Kur'ân-ı Kerim Meâlî*, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 6. Baskı, Ankara, 2010.

KÜÇÜK, Sabahattin, *Bâkî Divanı Tenkitli Basım*, TDK Yayınları, Ankara, 1986.

MOHAMMEDNEJAT, Hamidreza, *Osmanlı-Safevi İlişkileri (1501-1576)*, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Ankara, 2015.

ONAY, Ahmet Talât, *Eski Türk Edebiyatında Mazmunlar ve İzahı*, Akçağ Yayınları, İstanbul, 1996.

PAKALIN, M. Zeki, *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, C. II, III. MEB Yayınları, İstanbul, 1983.

PALA, İskender, *Ansiklopedik Divan Şiiri Sözlüğü*, Kapı Yayınları, 20. Baskı, İstanbul 2011.

REDHOUSE, S. J. W. A, *Turkish And English Lexicon*. Librairi edu Liban, Beirut, 1996.

TANRIBUYURDU, Gülçin, "Klasik Türk Şiirinde "Kılıç Duası"", *Divan Edebiyatı Araştırmaları Dergisi* 9, İstanbul 2012, 139-150.

TARLAN, Ali Nihad, *Hayâli Bey Divânı*, Burhaneddin Erenler Matbaası, İstanbul, 1945.

TEKİN, Şinasi, *İştikakçının Köşesi Türk Dilinde Kelimelerin ve Eklerin Hayatı Üzerine Denemeler*, Simurg Yay., İstanbul, 2001.

UZUN, Süreya, *Üsküdarlı Aşkî Divanı Tenkitli Metin, Nesre Çeviri ve 16. yy. Osmanlı Hayatının Divandaki Yansımaları*. Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 2011.

UZUNÇARŞILI, İsmail Hakkı, *Osmanlı Tarihi* C. 2, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1988.

YILDIRIM, Nimet, *Fars Mitolojisi Sözlüğü*, Kabcacı Yayınevi, Birinci Baskı, İstanbul 2008.

